

MAGDALENA HOŁY
Akademia Rolnicza w Krakowie

KAPITAŁ SPOŁECZNY KOBIET WIEJSKICH W MAŁOPOLSCE

1. Wstęp

Wiele mówi się o tym jak ważną rolę odgrywa kapitał społeczny w rozwoju społeczności lokalnych. Zdaniem Kłodzińskiego [2003] jest on „fundamentem rozwoju”, a dla F. Fukuyamy i R. D. Putnama „kapitał społeczny odgrywa większą rolę w odniesieniu sukcesu gospodarczego niż czynniki techniczno-technologiczne czy ekonomiczne” [Geisler 1999].

Coleman [1990] definiuje kapitał społeczny jako „zespół takich cech organizacji społecznej jak zaufanie, normy i powiązania między jednostkami, które zwiększają ich sprawność w zbiorowym działaniu, a zarazem czynią z nich wspólnotę, pozwalając im na osiągnięcie pewnych celów niemożliwych do realizacji bez posiadania tego kapitału”.

Mówiąc o aktywności, samoorganizacji i powiązaniach między jednostkami warto przyjrzeć się bliżej jak te kwestie wyglądają w środowisku wiejskim. Badania przeprowadzone wśród kobiet wiejskich z regionu Małopolski były próbą określenia jakim kapitałem społecznym dysponują respondenci.

2. Cel i metoda badań, charakterystyka badanej próby

Prezentowane badania miały na celu określenie w jaki sposób kobiety wiejskie w Małopolsce uczestniczą w życiu społecznym, a także jaki jest stopień ich aktywności oraz poziom świadomości obywatelskiej.

Badania przeprowadzono w 2002 r., w trzech gminach południowo-wschodniej Polski: Czchowie, Limanowej oraz Rudniku dobierając losowo w każdej z nich około 120 kobiet w wieku 30-59 lat. Przeprowadzono z nimi wywiady wg kwestionariusza, którego pytania dotyczyły sytuacji życiowej respondentek oraz ich poglądów i opinii w wielu kwestiach.

Próba składa się łącznie z 365 kobiet, z których 90% jest mężatkami, a 6% wdowami. Jedynie 6% spośród nich nie ma dzieci, a pozostałe mają ich średnio troje.

Niemal połowa respondentek ma wykształcenie zasadnicze zawodowe, przy czym wyraźnie rysują się różnice w zależności od wieku – pomiędzy badanymi z najmłodszej i najstarszej grupy wieku jest to ponad 20 punktów procentowych. Również w pozostałych przypadkach najmłodsza grupa korzystnie wyróżnia się pod względem struktury wykształcenia gdyż niemal połowa badanych z tej grupy ukończyła szkoły średnie, a blisko 9% szkoły wyższe. Wysoki jest również odsetek kobiet mających wyuczony zawód: w całej próbie dotyczy to ponad 70% respondentek (tabela 1).

Struktura wykształcenia badanych kobiet wiejskich jest stosunkowo korzystna, szczególnie gdy porównać ją z innymi danymi. Na przykład GUS [2003] podaje, że obecnie w Polsce wykształcenie wyższe posiada ok. 5% kobiet na wsi, średnie blisko 22%, zasadnicze zawodowe 20%, a podstawowe niemal 42%. Gutkowska i Żelazna [1995] podają, że w 1995 roku wykształcenie wyższe posiadało 1,8%, średnie ok. 16%, a podstawowe ponad połowa kobiet na wsi.

Tabela 1

Respondentki wg wieku, wykształcenia oraz posiadania zawodu

Wykształcenie	Wiek (lat):			Ogółem
	30–39	40–49	50–59	
Podstawowe	2,5	11,6	19,4	9,0
Zasadnicze zawodowe	35,7	52,1	58,1	46,0
Średnie	45,3	28,1	17,7	33,7
Pomaturalne	7,6	4,8	3,2	5,8
Wyższe	8,9	3,4	1,6	5,5
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0
w tym: mające zawód	79,0	71,2	69,4	74,2

Źródło: Opracowanie własne.

Rodziny badanych kobiet korzystają z wielu różnych źródeł dochodu jednocześnie, co jest sytuacją dosyć typową dla małopolskiej wsi. Na pierwszym miejscu jest praca zarobkowa: stała, dorywcza i okresowa (43% wskazań), a na drugim źródła socjalne (29%). W dalszej kolejności wymieniane są produkcja rolnicza (15%) oraz własna przedsiębiorczość pozarolnicza (10%).

3. Wyniki badań

Jak twierdzi Hryniewicz „spośród wielu czynników najbardziej na istnienie rozwojowego klimatu w gminie wpływają wykształcenie mieszkańców i ich mobilizacja społeczna [Hryniewicz 2000]”, a więc np. uczestnictwo w szeroko pojętych organizacjach.

W prezentowanych badaniach 40% kobiet wiejskich należy do organizacji działających na terenie ich wsi, gminy czy parafii. Dla porównania warto przytoczyć w tym miejscu wyniki badań CBOS [2004]¹ mówiące o tym, że 76% Polaków nie działa w żadnej organizacji. Z danych tabeli 2 wynika, że ta przynależność zależy bardzo wyraźnie od wieku respondentek; największą aktywność wykazują osoby z najmłodszej grupy wieku, trzydziesto i czterdziestolatki. Uczestnictwo badanych kobiet w organizacjach ogranicza się zasadniczo do dwóch ich typów: Komitetów Rodzicielskich w szkole (ok. 22% w próbie ogółem) oraz Kół Gospodyń Wiejskich (nieco ponad 13%). Jednakże w przypadku Kół Gospodyń Wiejskich częściej działają w nich osoby starsze, a zainteresowanie kobiet z najmłodszej grupy wieku nie przekracza 10%. Marginalne wręcz zainteresowanie budzą inne formy zorganizowanej działalności, jaką można spotkać na terenie objętym badaniami. Jedynie nieco ponad 4% kobiet deklaruje przynależność do Rady Parafialnej, a co zaś się tyczy takich organizacji jak Rada Sołecka, Rada Gminy, stowarzyszenie miłośników regionu, społeczny komitet budowy jakiegoś obiektu (lub rozwoju infrastruktury) czy zespół folklorystyczny, uczestnictwo w nich w większości przypadków nie przekracza 2%.

Pośród respondentek, które należą do różnego typu organizacji najwięcej jest takich, które są członkiniami jednej z nich (ok. 31%), natomiast jedynie nieco ponad 2% należy do 3 i więcej organizacji. Przytaczane już powyżej badania wskazują, że co siódmy Polak (14%) działa w jednej organizacji, co dwudziesty (5%) - w dwóch organizacjach i tyle samo (5%) - w trzech lub więcej [CBOS 2004]. Co do pełnienia przez respondentki funkcji można zauważyć, że dotyczy to niewielkiego odsetka badanych i wyraźnie zależy od wieku – kobiety im starsze tych rzadziej podejmują się pełnienia funkcji w organizacjach, do których należą (tabela 2).

Z organizacji o działalności typowo kobiecej Koła Gospodyń Wiejskich cieszą się wśród respondentek relatywnie dużym zainteresowaniem. Jest to swoiste nawiązanie do dobrych wzorów z przeszłości, zaś częste kojarzenie tego typu organizacji ze starszymi paniami śpiewającymi przyśpiewki ludowe w ramach występów folklorystycznych już dawno zostało zweryfikowane. Zadania Kół Gospodyń Wiejskich są dużo bardziej złożone i obejmują np. mobilizowanie do organizowania agroturystyki (choćby poprzez działania propagujące estetyczny wygląd wsi i zagrody wiejskiej w różnego typu konkursach), kultywowanie tradycji (organizowanie różnego rodzaju jarmarków, dożynek etc.) czy też działalność w dziedzinie dywersyfikacji produkcji rolniczej [Sawicka 1995].

Tego typu organizacje mogą również pełnić funkcje doradcze, a także reprezentować interesy swoich członkiń w ramach organizacji samorządowych. Dla-

¹ Badanie CBOS Aktualne problemy i wydarzenia przeprowadzono w styczniu 2004 roku na liczącej 1057 osób reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

tego też wydaje się, że warto rozbudzać zainteresowanie ich działalnością, szczególnie wśród młodych mieszanek wsi.

Tabela 2

Respondentki według liczby organizacji, do których należą,
w tym respondentki pełniące jakąś funkcję w podziale na grupy wieku

Liczba organizacji		Grupy wieku			Ogółem
		30-40	41-50	51-60	
		%	%	%	%
Do żadnej		54,1	63,7	66,1	60,0
Do 1-ej		35,1	26,7	29,0	30,7
Do 2		8,9	6,2	4,9	7,1
Do 3 i więcej		1,9	3,4	–	2,2
Razem	%	100,0	100,0	100,0	100,0
	Liczba	157	146	62	365
w tym: % respondentek pełniących jakąś funkcję		10,8	8,2	4,8	8,7

Źródło: Opracowanie własne.

O aktywności, czy jak to nazywa O. Pucek [2003] „obywatelskości” mieszanek wsi małopolskiej może świadczyć uczestnictwo w wyborach. Respondentki poproszono o wyrażenie opinii na temat tego czy warto ich zdaniem brać udział w wyborach krajowych i samorządowych. Dane zawarte w tabeli 3 ukazują, że wybory władz lokalnych cieszą się wśród badanych zdecydowanie większym zainteresowaniem (ponad 68% odpowiedzi) niż wybory krajowe (ok. 53%). Istnieje również pewna zależność pomiędzy wiekiem respondentek a udzielonymi odpowiedziami na to pytanie – młodsze kobiety gdy mowa o wyborach do władz samorządowych w ponad 70% przypadków uznają, że należy spełnić obywatelski obowiązek biorąc w nich udział.

Tabela 3

Opinie respondentek o tym czy warto brać udział w wyborach
krajowych i samorządowych

Rodzaj odpowiedzi	„Czy warto głosować w wyborach?”	
	krajowych	samorządowych
	%	%
Warto	53,4	68,2
Nie warto	32,9	18,4
Nie mam zdania	13,7	13,4
Razem	100,0	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

Uznaje się, że nie może być mowy o rozwoju społeczności lokalnych bez zwrócenia szczególnej uwagi na wykształcenie mieszkańców obszarów wiejskich, jako jednego z elementów kapitału społecznego. Strukturę wykształcenia badanych kobiet wiejskich zaprezentowano przy okazji charakterystyki próby. Analizie poddano także opinie badanych kobiet o potrzebie kształcenia dzieci oraz związanych z tym trudnościach. Dla prawie 70% kobiet dobre wykształcenie dzieci warte jest ponoszenia dużych wyrzeczeń, a taki pogląd przeważa w najmłodszej grupie wieku. Natomiast jedynie około 4% badanych, głównie ze starszych grup wieku uznaje, że nie jest to niezbędne. Co do przyczyn, z powodu których dużo wiejskich dzieci nie kształci się w szkołach średnich i wyższych, zdaniem badanych kobiet na pierwszym miejscu są wysokie koszty (46%) i brak takich szkół w pobliżu (ok. 24%), a dalsze pozycje zajmują: brak chęci do nauki, niski poziom wiejskich szkół podstawowych oraz brak pomocy w nauce ze strony rodziców.

Ze względu na to, że kapitał społeczny ma tendencję do erozji, a jako jedną z jej przyczyn podaje się wzrost zaangażowania kobiet w życie zawodowe, ze szkodą dla ich roli w rodzinie [Fazlagić 2004], w badaniach przeanalizowano tą kwestię.

W badanej próbie połowa kobiet pracuje zarobkowo. Najwięcej z nich zatrudnionych jest na stałe w sektorze publicznym (ok. 40%), a prawie jedna czwarta zajmuje się chałupnictwem; najmniej zaś pracuje okresowo za granicą oraz dorywczo w kraju.

W większości przypadków kobiety wiejskie są zadowolone z własnej pracy zawodowej, a odmiennego zdania jest jedynie niecałe 5% z nich (tabela 4).

Tabela 4

Struktura respondentek w zależności od stopnia zadowolenia z pracy zarobkowej

Odpowiedź	%
Tak	62,8
Niezupełnie	25,1
Nie	4,9
Nie umie powiedzieć	7,1
Razem	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

Dla prawie połowy respondentek godzenie pracy zarobkowej oraz obowiązków domowych nie stanowi problemu, być może dlatego, że bardzo często są one wyręczane przez domowników. Istnieje jednak spora grupa tych kobiet, dla których „praca na dwa etaty”, jak to się potocznie zwykło mawiać, jest problemem – dotyczy to co czwartej respondentki, która nie może liczyć na pomoc członków rodziny (tabela 5).

Kobiety, które podjęły pracę zawodową, poproszone o wskazanie tych rodzajów obowiązków domowych, które szczególnie cierpią z tego powodu, wymieniały głównie przygotowywanie posiłków, pracę w ogrodzie, a także opiekę nad małymi dziećmi. Najmniej zaś ich zdaniem zaniedbywane są takie obowiązki jak szycie i naprawa ubrania czy bieżące zakupy.

Tabela 5

Godzenie pracy i obowiązków domowych przez respondentki
oraz wyręczanie ich przez domowników

„Czy trudno pogodzić pracę i obowiązki domowe?”		„Czy ktoś z rodziny wyręcza w obowiązkach domowych?”	
Odpowiedź	%	Odpowiedź	%
Bardzo trudno	12,0	Tak	44,8
Dość trudno	39,3	Tylko częściowo	30,1
Niezbyt trudno	48,6	Nie	25,1
Razem	100,0	Razem	100,0

Źródło: Opracowanie własne.

4. Podsumowanie

Zaprezentowane w artykule wyniki badań ukazują w jaki sposób kobiety wiejskie w Małopolsce uczestniczą w życiu społecznym swojej wsi, gminy czy np. parafii. Można uznać, że wykazują one umiarkowane zaangażowanie w działalność organizacyjną – relatywnie dużym zainteresowaniem cieszą się Komitety Rodzicielskie w szkołach oraz Koła Gospodyń Wiejskich, jednak ten ostatni rodzaj działalności dotyczy w większości starszych kobiet. Pozostałe organizacje nie cieszą się zbyt dużą popularnością, podobnie zresztą jak pełnienie w nich jakichś funkcji (tego typu aktywność zadeklarowało zaledwie ok. 9% kobiet).

Co zaś do pozostałych form uczestnictwa w życiu społecznym za interesujący można uznać fakt, że badane kobiety za ważniejsze uznają głosowanie w wyborach do władz samorządowych niż krajowych (odpowiednio 53% i 68%).

W artykule wspomniano również o zaangażowaniu kobiet w pracę zawodową jako o tym czynniku, który może prowadzić do osłabiania kapitału społecznego. W badanej próbie połowa kobiet podjęła pracę zarobkową, przy czym dla dużej ich części godzenie jej z obowiązkami domowymi nie stanowi większego problemu, głównie dlatego, iż znajdują oparcie we własnej rodzinie.

Wydaje się, iż przedstawiony powyżej obraz aktywności społecznej kobiet wiejskich z regionu Małopolski rysuje się umiarkowanie optymistycznie i nie odbiega zasadniczo od powszechnego przekonania o niezbyt dużym zaangażowaniu Polaków w działalność organizacyjną na rzecz własnych społeczności lokalnych.

LITERATURA

1. Coleman J. S. (1990): *Foundations of social Theory*. Cambrige, Massachusetts.
2. Fazlagić A. (2004): Kapitał społeczny i zaufanie w Polsce. *Modern Marketing* nr 1.
3. Geisler R. (1999): Kto nauczy cnót obywatelskich? *Edukacja i dialog* nr 7 (110), wrzesień 1999.
4. Gutkowska K., Żelazna K. (1995): Kobieta we współczesnym chłopskim gospodarstwie domowym. *Wieś i Rolnictwo* nr 1.
5. Hryniewicz J. (2000): Endo i egzogenne czynniki rozwoju gospodarczego gmin i regionów. *Studia Regionalne i Lokalne* nr 2 (2).
6. Kłodziński M. (2003): Kapitał społeczny polskiej wsi. *Wieś i Rolnictwo*, suplement do nr 3 (120), Warszawa.
7. Pucek O. (2003): Wzmacnianie lokalnego kapitału społecznego. *Wieś i Rolnictwo*, suplement do nr 3 (120), Warszawa.
8. Sawicka J. (1995): Aktywność zawodowa i bezrobocie wśród kobiet wiejskich. *Kobieta wiejska w Polsce. Rodzina, praca, gospodarstwo*. Warszawa.
9. CBOS. Grupowa aktywność społeczna Polaków w latach 1998-2004. *Komunikat z badań*, luty 2004.

MAGDALENA HOŁY

KAPITAŁ SPOŁECZNY KOBIET WIEJSKICH W MAŁOPOLSCE

STRESZCZENIE

Artykuł przedstawia wyniki badań wykonanych metodą wywiadu z 365 kobietami wiejskimi w wieku 30-59 lat, dobranymi losowo w trzech gminach Polski południowo-wschodniej: Czchowie, Limanowej oraz Rudniku. Stanowi on próbę określenia stopnia aktywności respondentek, a także poziomu ich świadomości obywatelskiej. Zaprezentowane badania ukazują kobiety wiejskie z regionu Małopolski jako osoby umiarkowanie zaangażowane w działalność organizacyjną na rzecz własnej wsi czy gminy. Może o tym świadczyć jedynie 40-procentowa przynależność respondentek do działających tam organizacji oraz sporadyczne pełnienie w nich jakichś funkcji. Badane kobiety uznają także, że głosowanie w wyborach samorządowych jest ich zdaniem ważniejsze niż w krajowych.

MAGDALENA HOŁY

SOCIAL CAPITAL OF RURAL WOMEN IN MAŁOPOLSKA

SUMMARY

The article presents results of researches conducted by means of interview with 365 rural women at the age 30-59, voluntary chosen in three communities of south-eastern Poland: Czchów, Limanowa and Rudnik. The article is an attempt to define the level of activity of responds and the level of their civil awareness. The presented researches show rural women from Małopolska as persons moderately engaged in organization activity in their own community or village favour. 40 percentages of responds membership about belongings to functioning organizations and sporadic fulfilling any functions can prove about it. The examined women affirm too that vote in local government election is, in their opinion, more important than in native election.